

УДК 657. 422

Багрій К.Л.

Чернівецький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА

© *Багрій К.Л.*

У статті досліджуються особливості та важливість методики аналізу ефективного використання матеріальних запасів на промислових підприємствах.

Ключові слова: матеріальні запаси, економічний аналіз, показники, витрати.

In the article investigates the characteristics and importance of the method of analysis the effective use of inventory in the industry.

Key words: inventories, economic analysis, indicators, costs.

В статье исследуются особенности и важность методики анализа эффективного использования материальных запасов на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: материальные запасы, экономический анализ, показатели, расходы.

В умовах світової економічної кризи зменшилися обсяги виробництва, знизилася його рентабельність, різко скоротилися інвестиції. Підприємства намагаються досягти збільшення прибутків не за допомогою ретельного економічного розрахунку, зниження собівартості товарів, а постійним підвищенням цін на свою продукцію. Хоч у такий спосіб окремі підприємства і досягнуть бажаних результатів, але в цілому даний підхід призведе до поглиблення економічної кризи.

Водночас слід більш раціонально та ефективно використовувати матеріальні запаси, удосконалювати систему управління, забезпечувати наукову обґрунтованість та оптимальність рішень, підвищувати господарську зацікавленість у досягненні найвищих результатів при найменших затратах, високої якості, посилювати контроль за ходом виконання запланованого, поліпшувати рівень економічної роботи в усіх ланках економіки.

Важливе місце у вдосконаленні економічної системи управління та покращення рівня роботи посідає аналіз, якому властивий потужний арсенал способів та прийомів дослідження господарських процесів за будь-який відрізок часу, що сприяє підвищенню оперативності управління.

Матеріальні запаси приймають участь у всіх фазах діяльності підприємства і завдяки вхідним і вихідним потокам зазнають безперервного відновлення. З одного боку формування та підтримка матеріальних запасів супроводжуються природним процесом утворення затрат, а зникнення матеріальних запасів, або їх відсутність в необхідний момент може негативно відобразитися на економіці підприємства.

Проблема оптимального регулювання матеріальних запасів являється однією з центральних і найбільш складних в області управління, що пояснюється високою часткою витрат на збереження матеріальних ресурсів в структурі затрат підприємства [1, с.63].

Матеріальні запаси відносяться до факторів, що визначають політику підприємства і не тільки як необхідну умову безперебійного функціонування, але і як один з головних показників правильного вкладання них у виробництво та оборот продукції.

Тому аналіз матеріальних запасів на виробництві як необхідна складова обліково-аналітичної системи є актуальним напрямом у забезпеченні ефективності виробничої діяльності підприємства. А передумовою у цьому має стати розробка методик аналізу матеріальних запасів, зокрема їх використання.

Підтвердженням актуальності даного напрямку є публікації в науковій економічній літературі, а саме публікаціях: Л.М. Киби, О.Я. Кислиці, О.А. Конторшикової, М.Г. Кузніцової, І.А. Никоновича, Р.В. Севастьянова. Разом з тим ефективність використання матеріальних запасів була проаналізована у працях Г.О. Крамаренко, Є.В. Мниха, Г.В. Савицької, та М.Г. Чумаченко. Автори зазначають, що 70 % показників ефективності діяльності промислових підприємств пов'язані саме з управлінням матеріальними запасами; на багатьох підприємствах відсутня оцінка ефективності використання матеріальних запасів, не розробляються норми і нормативи на закупівлю і використання

сировини та матеріалів, що відповідно веде до збільшення матеріальних затрат і неефективного використання грошових активів.

Для підвищення рівня аналізу використання матеріальних запасів в процесі виробництва, перш за все, необхідно чітко визначити предмет, мету аналізу та завдання, що сприяють її досягненню.

Аналіз раціонального використання матеріальних запасів має вирішити питання про їх дійсний стан. В якості предмета аналізу матеріальних запасів розглядається: їх динаміка і структура; продуктивність матеріальних запасів (оборотність запасів, тривалість обороту) [1, с.64].

Метою аналізу показників використання матеріальних запасів полягає у зниженні частки матеріальних витрат в собівартості продукції.

Цілі аналізу – одержання найбільш інформативних ключових параметрів, які дають об'єктивну і точну оцінку наявності на підприємстві різних видів матеріальних запасів з погляду забезпечення його конкурентоспроможності, уможливають оцінку управлінських рішень щодо формування портфеля замовлень на матеріальні запаси, виявлення резервів підвищення ефективності їх використання та розробку заходів для мобілізації. Слід зазначити, що формування завдань є базовим структурним елементом методики аналізу використання матеріальних запасів.

Для досягнення поставлених цілей аналізу необхідно:

- вивчити строки, умови поставок та порядок розрахунку обсягів матеріальних запасів;
- визначити характер складських запасів, оцінити рух та структуру їх споживання за певний період і в динаміці;
- систематизувати фактори, які зумовили відхилення фактичних показників від прогнозованих у звітному та попередньому періодах;
- моделювати взаємозв'язки між обсягом випуску продукції, матеріаломісткістю, матеріаловіддачею та іншими показниками;
- оцінити рівень ефективності використання матеріальних запасів через кількісне вимірювання впливу факторів на виявленні відхилення показників матеріаломісткості та матеріаловіддачі;

- оцінити можливі варіанти мобілізації виявлених резервів підвищення ефективності використання матеріальних запасів;
- аналіз динаміки оптових цін на матеріальні запаси та транспортно-заготівельних витрат, а також норм витрачання матеріальних цінностей;
- розробка політики управління матеріальними запасами.

Для характеристики ефективності використання матеріальних запасів застосовується система узагальнюючих і приватних показників.

До узагальнюючих показників відносяться матеріаловідача, матеріалоемність, коефіцієнт співвідношень темпів росту обсягів виробництва і матеріальних витрат у собівартості продукції, коефіцієнт використання матеріальних запасів.

Питома матеріалоемність може бути обчислена як у вартісному вираженні, так і в натуральному чи в умовно-натуральному вираженні (відношення кількості витрачених виробничих запасів на виробництво і-го виду продукції до кількості продукції цього виду, що випускається).

У процесі аналізу фактичний рівень показників ефективності використання матеріальних запасів порівнюють з базисним, вивчають їхню динаміку і причини зміни, а також вплив на обсяг виробництва продукції.

Є багато варіантів різних методик проведення аналізу використання матеріальних запасів, у яких пропонуються різноманітні показники і фактори, які впливають на них. Це потребує розмежування матеріалоемності як відношення всіх матеріальних витрат до обсягу випущеної продукції у вартісному вираженні на фізичну одиницю продукції, а також на одиницю ефекту.

Але відображення того чи іншого економічного явища за допомогою показників, які б враховували всі його характерні ознаки без найменших похибок, практично неможливе. Через це майже кожний показник має елемент умовності.

Першу групу складають первинні показники витрат матеріальних цінностей: питома витрачання, матеріалоемність, коефіцієнтні відсотки корисного використання матеріальних цінностей, витрачальний коефіцієнт виходу продукції.

Друга група - це показники розрахунково-аналітичні. Вони є

похідними від первинних показників і використовуються при кількісному аналізі структури і динаміки споживання матеріальних ресурсів. Це передусім економічні індекси; для відносного зіставлення норм і фактичних витрат, витрат поточного і минулих періодів; для вивчення структурних зрушень.

Крім того, у процесі аналізу матеріальних запасів можна визначити ще такі групи показників, які поділяються за метою розрахунку:

- оцінка структури матеріальних запасів (коефіцієнт накопичення);
- визначення питомої ваги матеріальних запасів у майні оборотних активів (частка матеріальних запасів в оборотних активах);
- визначення частки матеріальних запасів у загальній сумі робочого капіталу (маневреність робочого капіталу);
- аналіз ефективності використання матеріальних запасів підприємства (коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, тривалість обороту матеріальних запасів у днях);
- оцінка рівня ефективності використання матеріальних запасів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача продукції);
- визначення проміжку часу між придбанням матеріальних запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції (тривалість операційного циклу в днях).

Завершальним етапом аналізу виробничих запасів є розробка пропозицій щодо підвищення ефективності використання матеріальних запасів, заходів щодо прискорення періоду оборотності матеріальних запасів та оптимізація розмірів матеріальних запасів на підприємстві [2, с.17].

З вищевикладеного видно, що основними показниками ефективного використання матеріальних запасів є матеріалоемність та матеріаловіддача. Матеріаловіддача дозволяє не лише оцінити зміни фактичного рівня використаних матеріальних запасів у порівнянні з попередніми періодами, але й виявити резерви збільшення обсягів виробництва. Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції відображає не тільки рівень використання матеріальних запасів, але й структуру виробництва продукції,

тобто є воно матеріаломістким чи ні.

Слід відмітити, що зниження матеріаломісткості залежить і від підвищення рівня конструкторських розробок, в тому числі зниження чистої ваги виробів, вдосконалення технологій виробництва і підвищення якості матеріалів.

В процесі аналізу необхідно перевірити, чи впроваджуються науково-технічні досягнення, направлені на підвищення ефективності використання матеріальних запасів, чи створені для цього необхідні предмети праці, системи машин високоекономні, маловідходні і безвідходні технологічні процеси.

Важливим розділом аналізу є вивчення заходів, запланованих підприємством по скороченню відходів і втрат матеріальних запасів на всіх стадіях їх обробки, зберігання і транспортування, більш повному використанню у виробництві вторинних ресурсів і супутніх продуктів.

Питома матеріаломісткість може бути розрахована, як у вартісному, так і в натуральному чи умовно-натуральному вираженні. Загальна матеріаломісткість залежить від структури виготовленої продукції, цін на матеріальні запаси і відпускних цін на продукцію.

Матеріаломісткість продукції є узагальнюючим вартісним показником і визначається як співвідношення суми матеріальних витрат до вартості виготовленої продукції і показує, скільки матеріальних витрат припадає на кожну гривню виготовленої продукції.

Аналіз матеріаломісткості проводиться у наступному порядку:

- визначається загальна оцінка матеріаломісткості продукції;
- аналізується зміна матеріаломісткості за окремими елементами витрат;
- визначається вплив зміни факторів на матеріаломісткість продукції [3].

Аналіз матеріаломісткості продукції дає можливість пошуку резервів скорочення матеріальних витрат на виробництво продукції та сприяє зниженню собівартості.

Недоліки в постачанні, зменшення обсягів матеріалів у поточних матеріальних запасах та перевитрати матеріалів при їх

використанні може певною мірою компенсуватися економією їх у виробничому процесі. Але для цього необхідно провести оцінку ефективності використання матеріальних запасів за допомогою системи різноманітних показників, зокрема таких як: коефіцієнт використання запасів; швидкість оборотності (тривалість обороту), коефіцієнт оборотності (кількість оборотів).

Коефіцієнт оборотності запасів (коефіцієнт інтенсивності використання) розраховується діленням собівартості реалізованої за звітний період продукції на вартість виробничих запасів.

Рівень оборотності виробничих запасів значною мірою залежить від галузевих особливостей.

Тривалість обороту виробничих запасів представляє собою кількість днів, яка необхідна для перетворення виробничих запасів в грошову форму, і є величиною, оберненою до коефіцієнта оборотності.

Іншим узагальнюючим показником, є ефективність використання запасів, який визначається як співвідношення суми фактичних матеріальних витрат до величини матеріальних витрат, виходячи з планової калькуляції і фактичного обсягу випуску продукції.

Зростання потреби підприємства у матеріальних запасах може бути задоволене екстенсивним (придбанням чи наявністю більшої кількості запасів) або інтенсивним (економнішим використанням наявних запасів у процесі виробництва продукції) шляхом.

Перший шлях веде до зростання питомих матеріальних витрат на одиницю продукції, хоча її собівартість при цьому може знизитися за рахунок збільшення обсягу виробництва і зменшення частки постійних витрат. Другий шлях забезпечує скорочення питомих матеріальних витрат і зниження собівартості одиниці продукції. Економне використання матеріальних запасів рівнозначне збільшенню їх виробництва.

Отже, для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності промислових підприємств необхідно вдосконалити методику планування, аналізу матеріальних запасів. Особливу увагу слід приділити аналізу, від глибини якого залежить об'єктивна оцінка результатів господарської діяльності, повнота виявлення резервів ефективного використання ресурсів і витрат.

Одним з недоліків діючої методики аналізу матеріальних витрат у виробництві є недооцінка таких показників, як витратоємність одного оборотного циклу коштів і витратоємність одного оборотного циклу залишків матеріальних запасів. Сутність цих показників полягає у тристоронній оцінці виробничого процесу – швидкості обороту оборотних коштів, обороту залишків матеріальних запасів і витратності одного циклу обороту коштів.

Ці показники характеризують величину витрат на один оборот обігових коштів та залишків матеріальних запасів і дають кількісну оцінку впливу швидкості обертання обігових коштів на доходність виробничої діяльності.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що своєчасне оцінювання необхідних витрат і ресурсів дає можливість обґрунтувати заходи щодо ефективного використання матеріальних запасів підприємства. Запропоновані показники можна використовувати для покращення системи управління матеріальними запасами на промислових підприємствах.

Вся сукупність даних, на підставі яких формується інформація про діяльність підприємства в цілому і матеріальних запасах зокрема, може бути представлена як інформована база для їхнього аналізу.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова М. Г. Тенденції и закономірности управління запасами / М. Г. Кузнецова // Проблеми теорії і практики управління. – 2006. – № 11. – С. 63-71.
2. Севастьянов Р. Использование аналитических инструментов для оптимизации использования оборотных средств предприятия / Р. Севастьянов // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 2. – С. 17-21.
3. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз: [навчальний посібник] / М. Г. Чумаченко. – К.: КНЕУ, 2003. – 540 с.